

วิทยาลัยชุมชน การศึกษาทางเลือกและขับเคลื่อนสติปัญญาชุมชน

วิทยาลัยชุมชน อาจเป็นแนวคิดใหม่สำหรับสังคมไทยปัจจุบัน แต่โดยแท้จริงแล้ว การศึกษาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยในอดีต วัดเป็นแกนกลางร่วมจัดการศึกษา จัดการเรียนรู้กับชุมชน จัดให้กับชุมชน ให้กับทุกคน จัดการศึกษาที่หลากหลาย ตามความจำเป็นของแต่ละชุมชน เพื่อรักษาและสืบสานภูมิปัญญา สืบสาน สติปัญญา ทั้งที่เป็นวิชาชีพและไม่ใช่วิชาชีพ ศึกษาระยะสั้น ระยะยาว ตามอัธยาศัย โดยไม่จำเป็นต้องแจก ต้องมอบวุฒิบัตร ปริญญาบัตรที่เป็นแผ่นกระดาษเสมอไป นั่นอาจเป็นรากเหง้าปรัชญาการจัดการศึกษาของ วิทยาลัยชุมชน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันหลายประเทศได้ใช้วิทยาลัยชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อนชุมชน เป็นพื้นฐานการศึกษา ในระดับอุดมศึกษา สหรัฐอเมริกาจัดการศึกษาวิทยาลัยชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ปรัชญา แนวคิด หรือฐานคิดของวิทยาลัยชุมชน ควรเป็นสถาบันการศึกษาทางเลือก ที่พัฒนาหรือ

เรียนรู้ร่วมกันในชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชน ผู้รู้และความรู้จากชุมชน และเพื่อคนในชุมชนเป็นประการสำคัญ อาจมีสถาบันอุดมศึกษาเป็นพี่เลี้ยง เป็นผู้ประสานงาน แต่ไม่ใช่ทำตัวเป็นผู้รู้เพื่อนำความรู้สู่ตรงสำเร็จไปยึดเยียดให้ชุมชน

วิทยาลัยชุมชนควรเป็นแหล่งพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ และจิตสำนึกชุมชน พัฒนาชุมชน แห่งการเรียนรู้ พัฒนาภูมิปัญญาชุมชนที่ผสมกับโลกภายนอก พัฒนาความร่วมมือในชุมชน พัฒนาท้องถิ่น ของตนเอง

ความร่วมมือในชุมชนเป็นการร่วมมือทั้งภาคการศึกษา ธุรกิจ ศาสนา ท้องถิ่น เอ็นจีโอ ควรบริหารจัดการโดยคณะกรรมการโรงเรียนชุมชน ที่ไม่มีใครครอบงำใคร ที่ต้องระวังล่วงหน้าและอย่าให้เสียหลักการคือ ภาควิชาท้องถิ่นที่ขึ้นชมอำนาจและภาคธุรกิจที่เงินหนา

วิทยาลัยชุมชนควรเป็น "อุทยานแห่งการเรียนรู้" มากกว่า "โรงเรียน" คนทุกระดับชั้น ฐานะ อาชีพ วัย เข้ามาสู่วิทยาลัยชุมชน เพื่อการเรียนรู้ทั้งในระบบและ นอกกระบบ เรียนรู้จากห้องเรียน จากการศึกษา จากประสบการณ์ตรง และจากการค้นคว้าทดลอง ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่หลากหลาย เป็น สาระประโยชน์แก่ชุมชน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีพลวัต มีฐานภูมิปัญญาและฐานคิดของตนเอง ชุมชน ที่มีพลังร่วมและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนที่ดำรงชีวิตอย่างสันติสุขและพอเพียง

วิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นอุทยานแห่งการเรียนรู้ อาจมีเพียงความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ หรือมี เกียรติบัตร วุฒิบัตร มีหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว หรือมีการเรียนรู้สะสม ไม่จำกัดเพศ วัย แล้วรับอนุญาตนุญา รับปริญญาก็เป็นไปได้ ไม่จำเป็นต้องมีการเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดไป วิชาความรู้และประสบการณ์ในวิทยาลัย ชุมชน ควรตอบสนองชุมชน พัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถ ความคิด จิตสำนึก และประสบการณ์ต่าง ๆ สิ่ง ที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่งคือ ถ้าวิทยาลัยชุมชนพัฒนาความรู้และบริหารจัดการแบบระบบโรงเรียน หรือคิดเป็น สูตรสำเร็จแบบโรงเรียนทุกวันนี้ การเป็น "วิทยาลัยชุมชน" จะล้มเหลวทันที

ถามว่า ต้องเป็นวิทยาลัยชุมชนเท่านั้นหรือ โรงเรียนชุมชนหรือมหาวิทยาลัยชุมชนก็เป็นไปได้เช่นกัน เพียง แต่ว่าฐานคิดต่อคำว่า "ชุมชน" เป็นอย่างไร

ฯพณฯ องคมนตรี ศาสตราจารย์ นพ.เกษม วัฒนชัย ได้ผลักดันเรื่องวิทยาลัยชุมชนเป็นอย่างมาก ปี 2545 ศธ. ได้จัดตั้งวิทยาลัยชุมชน 10 แห่งที่ แม่ฮ่องสอน ตาก พิจิตร มุกดาหาร หนองบัวลำภู บุรีรัมย์ สระแก้ว อุทัยธานี ระนอง นราธิวาส ถึงปี 2546 มีกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่ำกว่า ปริญญาในรูปแบบวิทยาลัยชุมชน จึงมีการแยกวิทยาลัยชุมชนมาดำเนินการเป็นเอกเทศ และดูเหมือนจะขยายไป ที่ยะลาและปัตตานีอีก

ปัจจุบัน วิทยาลัยชุมชนเป็นส่วนราชการใน สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชนสำนักงานคณะกรรมการการ

อุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตามกฎกระทรวงฯ ดังกล่าว

วันนี้ เรายังคงมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยาลัยชุมชนต่างกันมาก บางท่านมองวิทยาลัยชุมชนตามอุดมการณ์ บางท่านมองวิทยาลัยชุมชนตามต้นแบบต่างชาติ บางท่านมองวิทยาลัยชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานอำนาจทางการเมืองและการปกครอง ฯลฯ ถ้าเป็นประการหลังก็เป็นเรื่องเศร้า

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราเข้าใจการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่ยั่งยืนแล้ว วิทยาลัยชุมชนจะมีการบริหารจัดการที่แตกต่างหลากหลาย แต่ยังคงไว้ซึ่ง "การพัฒนาศักยภาพของชุมชน" การเป็นวิทยาลัยชุมชนก็น่าจะดำรงอยู่ได้ แม้ในกรุงเทพมหานครก็พัฒนาวิทยาลัยชุมชนได้เช่นกัน

มติชน

19 ตุลาคม 2547

อีกก้าวหนึ่ง : การจัดการศึกษาในสถานประกอบการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 12 "นอกเหนือจากรัฐเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง"

มาตรา 18 "การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษา...(3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรยุวมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด"

มาตรา 20 "การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการหรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง"

พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ฉบับนี้ ได้กำหนดอะไรต่อมิอะไรไว้มากมายหลายอย่าง จากปี 2542 จนถึงปัจจุบัน (2547) แม้เราจะยังไม่ได้ทำอะไรต่อมิอะไรอีกมากมายหลายอย่างให้บรรลุเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติก็ตาม

เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เราก็ยังต้องถกเถียงพูดคุย และดำเนินการต่อไปอีก การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็น "กระบวนการ" มากกว่าเป้าหมายหรือสูตรสำเร็จ กล่าวเฉพาะการจัดการศึกษาในสถานประกอบการ ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบ นับเป็นแรงผลักดันที่สำคัญและเป็น "คุณ" สำหรับการพัฒนาแรงงานและพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการศึกษาจะมีได้ผูกขาดไว้เพียงในโรงเรียนเท่านั้น

การจัดการศึกษาในสถานประกอบการ โรงงาน บริษัท บริษัท เบื้องต้นควรพิจารณาหลักการหรือแนวทางการส่งเสริมให้กว้างและครอบคลุมและพิจารณาถึงฐานปัญหาและฐานพื้นที่ของแต่ละสถานประกอบการด้วย

มาตรา 12 และ มาตรา 18 (3) ได้เปิดโอกาสไว้สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วน มาตรา 20 ได้เปิดกว้างไปถึง "การจัดการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ" ซึ่งอาจจะจัดในสถานประกอบการหรือ "โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ" ก็ได้

ทราบว่าเรื่องนี้ สถานประกอบการหลายแห่งที่เห็นคุณค่าของการพัฒนาการศึกษา พัฒนาแรงงาน และพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้ดำเนินการกันไปแล้ว

เรื่องนี้ก็ต้องขอบคุณสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่ได้สัมมนาร่วมกับสภาอุตสาหกรรมและสถานประกอบการและนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาในสถานประกอบการ แม้จะเริ่มต้นด้วย "ศูนย์การเรียน" สำหรับการศึกษขั้นพื้นฐานในรอบ มาตรา 12 และ มาตรา 18 (3) ก็ตาม

ถ้าพัฒนาจากข้อมูลในส่วนของแรงงานไทยในสถานประกอบการ การศึกษาเฉลี่ยของแรงงานไทย 7.8 ปี แรงงานไทยไม่เกินร้อยละ 40 มีการศึกษาดำกว่าประถมศึกษา ปัจจุบันมีสถานประกอบการประมาณร้อยละเศษ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับพนักงานร่วมกับ กศน.

แรงจูงใจสำหรับการจัดการศึกษาให้กับสถานประกอบการมีอยู่แล้ว กระทรวงการคลังได้ให้สิทธิประโยชน์แก่สถานประกอบการ โดยการยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับค่าใช้จ่ายการฝึกอบรมลูกจ้าง เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานของลูกจ้าง (ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ ฉบับที่ 60 ณ วันที่ 4 มกราคม 2539) รวมทั้ง "การยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากรให้แก่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ดำเนินการด้านการศึกษาได้แก่ ยกเว้นภาษีเป็นจำนวนร้อยละ 50 ของรายจ่ายที่ได้จ่ายในการส่งลูกจ้างเข้ารับการศึกษาคertificate หรือฝึกอบรมหรือส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงานให้แก่ลูกจ้างและยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับผู้ดำเนินการฝึกอาชีพ"

แรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจเท่านี้ยังไม่พอ รัฐบาล กระทรวงศึกษา สถานศึกษา มหาวิทยาลัย สื่อมวลชน ควรจะได้ออกแรงกระตุ้นเรื่องนี้ให้มีพลังมากขึ้น ในกรณีของสถานศึกษา อาจไปเคาะประตูสถานประกอบการ พูดคุย เสนอความคิดในเรื่องสำนึกทางการศึกษา การพัฒนาประสิทธิภาพของแรงงาน การให้ความร่วมมือทางการศึกษา การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สถานประกอบการเพื่อนบ้านของสถานศึกษานั้น

ปัญหาแรงงานไทยวันนี้ มีไขปัญหาในเชิงทักษะ (technical skill) เท่านั้น แต่เป็นปัญหาการขาดแรงงานบนฐานความรู้หรือทักษะบนฐานความรู้ (knowledge based skill) ด้วย

การพิจารณาในกรอบ มาตรา 12 และ มาตรา 18 (3) เป็นเรื่องสำคัญที่ควรได้รับการสนับสนุนและผลักดัน จากทุกฝ่ายอย่างจริงจัง พร้อมกันนั้น การสนับสนุนและผลักดันในกรอบ มาตรา 20 ก็เป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วน ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "การฝึกอบรมวิชาพื้นฐานความรู้" ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบ

มหาวิทยาลัยวันนี้ ได้พัฒนาตัวตนไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมมากขึ้น พัฒนาสหกิจศึกษา (cooperative education) กำลังเร่งพัฒนาโครงการ UBI (University Business Incubator) นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยหลายต่อหลายแห่งในขณะนี้ กำลังพัฒนาศูนย์ที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าวิจัย บริการวิชาการ อบรม ป่มเพาะผู้ประกอบการใหม่ รวมทั้งการพัฒนาระบบการศึกษาตลอดชีวิต (life-long education) ด้วย

มหาวิทยาลัยจึงน่าจะเป็นอีกแรงหนึ่งในการร่วมพัฒนา "แรงงานฐานความรู้" ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

มติชน

18 พฤศจิกายน 2547

ปัญหาการวิจัยและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานวิจัย

สังคมไทย ค่อนข้างเป็นสังคมแห่งศรัทธา อารมณ์ความรู้สึก จิตวิญญาณ การวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้ง การซุบซิบนินทา ซึ่งก็มีใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายไปเสียทั้งหมด ถ้าเราสามารถผันความเป็นนามธรรมเหล่านี้ ไปสู่ความ เอื้ออาทร สมานฉันท์ การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การมีมูทิตาจิต การมีจิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ บนพื้นฐานของ "ปัญญา" ปัญญาที่เป็นผลึกของความรู้ เพราะบ่อยครั้งที่ความรู้แยกออกจากปัญญา คนมีความรู้ มิได้หมายความว่ามีความรู้เสมอไป แต่คนมีปัญญามักต้องมีความรู้ มากมายหลายครั้งที่สังคมไทยเปี่ยมและ ล้นไปด้วยศรัทธา แล้วท้ายที่สุดศรัทธาก็ล่มสลาย ศรัทธาที่ปราศจากปัญญาความพยายามในการปฏิรูปการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน ในสังคมและในครอบครัว ก็ด้วยหวังที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งปัญญา สังคม แห่งการเรียนรู้ พัฒนาศรัทธา อารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ การวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งการซุบซิบนินทา ให้ ตั้งอยู่บนฐานของปัญญาและความรู้ เป็นประการสำคัญ

สังคมตะวันตก มีพัฒนาการของการอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ไม่ว่าจะเป็น "academy" หรือ "museum" ในสมัยกรีกโบราณ ล้วนเกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา และ "love of wisdom" ทั้งสิ้น สมัยกลางความรู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนายุคเกิดใหม่แห่งภูมิปัญญา "rebirth of wisdom" หรือ ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ที่เรารู้จักกัน พัฒนาการของมหาวิทยาลัยเฉพาะทางได้ถือกำเนิดขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านการแพทย์หรือกฎหมาย เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มหาวิทยาลัยวิจัย (research university) จึงเกิดขึ้นในเยอรมนี โดยเชื่อมั่นว่า มหาวิทยาลัยต้องเป็นแหล่งแสวงหาค้นคว้าวิจัยเป็นด้านหลัก เพื่อนำผล พวงจากการค้นคว้าวิจัยผ่องถ่ายไปสู่การเรียนรู้ ทั้งในมหาวิทยาลัยและในสังคม

สังคมไทยมีวัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยไทยตอนต้นรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อเป็นวิทยานุสรณ์แด่พระราชบิดา ต่อมาเราก็มีมหาวิทยาลัยเฉพาะทางอย่างมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหิดล) มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ต่อมาก็คือพัฒนาการของมหาวิทยาลัยภูมิภาค มหาวิทยาลัยเปิด มหาวิทยาลัย สรรพวิทยาการ ปัจจุบันก็มีผู้โยกย้ายหาถึงมหาวิทยาลัยเฉพาะทางอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยเฉพาะทาง ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน เรามักใช้ "การสอน" เป็นตัวตั้ง การสอนที่ทั้ง "สั่ง" และ "สอน" ตามกระบวนการของระบบราชการ การบริหารวิชาการหรือการสอนในแนวตั้ง การกำหนดความรู้ การป้องกันความรู้ การกำหนดกิจกรรมเกิดจากเบื้องบน จากการคาดหวังหรือไม่คาดหวังมาตรฐานทางวิชาการ อาจมิได้มองการ เรียนการสอนในแนวราบที่มองสรรพความรู้ มองการเชื่อมโยงกับสังคมและสภาพแวดล้อม มองระดับและความ แตกต่างในภูมิปัญญาของผู้เรียนรู้ มองการเชื่อมโยงกับสังคมและสภาพแวดล้อม มองระดับและความแตกต่าง

ในภูมิปัญญาของผู้เรียนรู้ การศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเท่าที่ผ่านมาค่อนข้างเป็นสูตรสำเร็จคล้ายประติมากรรมที่มีชีวิตผ่านเข้าหลอมหรือแม่พิมพ์ทางวิชาการ ใครหลุดทะลักจากแม่พิมพ์ได้ก็นับว่าโชคอำนวย

กระแสตะวันตกที่เชื่อมั่นในการวิจัย การวิจัยที่ถือเป็นพันธกิจหลักของการเป็นมหาวิทยาลัย การวิจัยหรือ "research" ที่เป็นกระบวนการเชิงวิทยาศาสตร์ การค้นหาแล้วค้นหาคือ การค้นหาข้อมูลเพื่อเป็นฐานความรู้ การวิเคราะห์แยกแยะ การสังเคราะห์เข้าด้วยกัน การจัดหมวดหมู่ การสอบทานว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ รวมทั้งการศึกษาค้นคว้ามากมายในเรื่องนั้น ประเด็นนั้น ก็ย่อมรู้ว่าควรจะบอกผู้อื่นว่าอย่างไร เสนอแนะอะไร ถ้าเขาจะมาค้นคว้าหาความรู้เรื่องทำนองนี้อีก การวิจัยไม่ใช่เรื่องซับซ้อนซ่อนเงื่อนหนาหนัก หรือไม่ใช่เรื่องการสร้างเขาพระวิหารหรือสร้างกรุงโรมแต่ประการใด สังคมไทยสร้างภาพวิจัยเสียจนเป็นปีศาจที่น่าหวาดกลัว

การวิจัยอาจยากหรือเป็นการสร้างเขาพระวิหาร สร้างกรุงโรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับการศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัย ปัญหาประการสำคัญยิ่งคือ สังคมไทย การศึกษาไทยทุกระดับชั้น ไม่ได้สร้างหรือหล่อหลอมให้คนไทยเป็น "คน" ที่รักความรู้ รักภูมิปัญญา รักการศึกษาค้นคว้า หรือมีกิจนิสัยในการแสวงหาปัญญา ความรู้ รักเหตุรักผล เรามักรักสิ่งสำเร็จรูป วัตถุ สิ่งที่ยึดฉวยได้ง่าย เหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการวิจัยในสังคมไทย นอกจากนั้นแล้ว สังคมไทยยังเป็นสังคมแห่งไสยเวท ไสยศาสตร์ "ไม่เชื่ออย่าลบหลู่" ทำให้การพัฒนาการวิจัยไกลสุดเอื้อมยิ่งขึ้น ผลที่ตามมา การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษากับการวิจัยจึงกลายเป็นยามหม้อใหญ่ กลายเป็นการบีบบังคับ กลายเป็นการกระทำตามหน้าที่ กลายเป็นการทำวิจัยเพื่อปริญญา วิจัยในปริญญานิพนธ์ จึงมักเป็นการวิจัยขึ้นแรกและขึ้นสุดท้ายในชีวิต ผลที่ตามมาอีกสำหรับการวิจัยของครูบาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยคือ การวิจัยเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการ

สำหรับวันนี้ปัญหาที่ตามมาก็คือ แล้วเราจะสร้างระบบการศึกษา สร้างระบบชีวิตในสังคมไทย ให้รักการเรียนรู้ รักภูมิปัญญา ให้เหมือนลมหายใจเข้าออก สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งปัญญา ก่อให้เกิดศรัทธา อารมณ์ความรู้สึก จิตวิญญาณ การวิพากษ์วิจารณ์ การซบซิบนินทาบนฐานของปัญญาความรู้ได้อย่างไร

ถ้าต่อต้านกระแสตะวันตก เราอาจจะหันมาพิจารณาพุทธธรรมของเรา อริยสัจ 4 "บุคคลครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) อยู่กับพระผู้มีพระภาค ก็เพื่อการรู้ การเห็น การบรรลุ การกระทำให้แจ้ง การเข้าถึงสิ่งที่ยังไม่รู้ ยังไม่เห็น ยังไม่บรรลุ ยังไม่กระทำให้แจ้ง ยังไม่เข้าถึง นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา" (อง.นวก.23/217/399) ซึ่งเป็นการกำหนดหรือรู้เท่าทันปัญหา (ทุกข์) การค้นหาเหตุของปัญหา (สมุทัย) การเข้าถึงการแก้ปัญห (นิโรธ) และทางดับปัญหาหรือดับทุกข์ (มรรค) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี เคยนำมาประยุกต์เป็นกระบวนการสำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัย หรืออาจจะพิจารณาหัวใจ นักปราชญ์ สุ จิ ปุ ลิ "สุด" ที่การแสวงหาความรู้วันนี้มีใช่เพียงแต่การฟัง สุดจากสมัยพุทธกาลที่ต้องการพัฒนามาสู่การฟัง การอ่าน การเสวนา การสืบค้นในอินเทอร์เน็ต "จิตต" ที่ต้องมุ่งมั่น มีสมาธิในการเรียนรู้ การคิด การกระทำ "ปุจฉา" ที่ต้องตั้งคำถาม ตั้งข้อสงสัย ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อย่าเชื่ออะไรอย่างง่าย ๆ และฉาบฉวย ต้องศึกษาค้นคว้า คิดในเชิงวิเคราะห์

วิจารณ์ คิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ "ลิจิต" เขียน บันทึกรายงาน อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ถ้าสังคมไทยยึดพุทธธรรมเป็นตัวตั้งอย่างแท้จริง เราก็คงมีนักวิจัยที่มีศักยภาพมากมายในวันนี้

เมื่อเราไม่รักงานวิชาการ ไม่รักงานวิจัย เรามักวิจัยตามกลไกที่บีบบังคับ เพื่อตำแหน่งทางวิชาการ รวมทั้งเราไม่มั่นใจงานวิจัยของเราเอง เราก็คงไม่ปรารถนาที่จะเผยแพร่งานวิจัยเหล่านั้น งานวิจัยมากมายทั้งที่เป็นปริญญาโทและไม่ใช่ปริญญาโท ได้รับการจัดวางอย่างสวยงามไว้บนหิ้งหรือในตู้หนังสือ รอการยึดเกาะของฝุ่นในมหาวิทยาลัยบางแห่งมีการพูดกันถึงการกำจัดขยะ ซึ่งเป็นปริญญาโทบนชั้นหนังสือ ปริญญาโทของมหาวิทยาลัยบางแห่ง ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นวิจัย มหาวิทยาลัยบางแห่งตอกตรายาง "ห้ามเผยแพร่" หรือ บางแห่งห้ามขึ้นชั้นหนังสือ เพื่อเป็นการกักกันเผ่าพันธุ์ที่เป็นปัญหานั้น อย่างไรก็ตาม ก็มีคำถามตามมาอีกว่า "เมื่อคุณภาพต่ำเช่นนั้น แล้วมหาวิทยาลัยปล่อยผ่านหรือให้จบการศึกษาไปได้อย่างไร" คราวนี้คำตอบก็เอื้อมาถึงหลักเมตตาธรรมในพุทธธรรม

ปัจจุบัน สังคมโลกและสังคมไทยกำลังผลักดันการวิจัยและพัฒนา หรือ "R and D" (research and development) โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เกษตรศาสตร์ ด้วยหวังผล "การพัฒนา" ให้ได้ผลิตผล สิ่งประดิษฐ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามมา หลังจากการแสวงหาความรู้ในภาคการวิจัย แม้มีไม่การวิจัยและพัฒนา ปัจจุบันก็มีการตั้งข้อสังเกตหรือข้อคำถามว่า การวิจัยแต่ละเรื่องมีประโยชน์อะไร ในกรณีที่เป็นการวิจัยและพัฒนา สาธารณะประโยชน์ย่อมเห็นเป็นรูปธรรม เพราะผลิตผลจากการพัฒนา อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้จับต้องได้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำออกจำหน่ายได้

การวิจัยและพัฒนาได้มีการประยุกต์มาสู่การวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ ในซีกของศิลปกรรมศาสตร์ ได้มีการพัฒนากระบวนการวิจัยและพัฒนาไปสู่การสร้างสรรค ทัศนศิลป์ การออกแบบ และสถาปัตยกรรม ด้วยการกำหนดปัญหาที่จะศึกษาค้นคว้า การสืบค้นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ในภาควิจัย (R) แล้วนำความรู้ที่ได้ไปผลักดันการสร้างสรรคมีองค์ความรู้หรือปัญญาเป็นฐานการสร้างสรรค แทนการสร้างสรรคบนฐานจินตนาการและจิตวิญญาณเพียงด้านเดียว เป็นการแสวงหาส่วนผสมที่เหมาะสม ระหว่างสุนทรียศาสตร์เชิงปรัชญาและสุนทรียศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์ (philosophical and scientific aesthetics) ของแต่ละบุคคล ด้วยหลักคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าว กำลังเป็นข้อถกเถียง การยอมรับและไม่ยอมรับในกระบวนการค้นคว้าวิจัย เพราะกระบวนการค้นคว้าวิจัยดังกล่าว กำลังทวนกระแสจิตวิญญาณบริสุทธิ์ในการสร้างสรรค์ศิลปะ ทวนกระแสการศึกษาศิลปะที่ไม่ต้องพัฒนาองค์ความรู้ รวมไปถึงการทวนกระแสความพยายามที่จะเอาผลงานศิลปะ (work of art) ผัดหน้าทาแป้งให้เป็นงานวิจัย (research) และขอตำแหน่งทางวิชาการ

นอกจากการวิจัยและพัฒนาที่สามารถเผยแพร่ได้โดยตรงและอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ปัญหาที่ตามมาสำหรับการวิจัยและพัฒนาคือ ปัญหาในเชิงคุณภาพของการวิจัย และปัญหาผลิตผลในภาคพัฒนา จะได้รับการยอมรับหรือมีสาธารณะประโยชน์มากหรือน้อยเพียงใด สถาบันอุดมศึกษาทำการวิจัยเพื่อส่งป้อนไปสู่สังคม หรือภาค

เอกชนดำเนินการวิจัยและพัฒนาเอง เพื่อสร้างประโยชน์โดยตรง ซึ่งปัญหาประการหลังนี้คงต้องผลักดันหรือพัฒนาร่วมกัน

ถ้าเป็นการวิจัยที่ไม่ใช่วิจัยและพัฒนา เป็นการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือสร้างองค์ความรู้พื้นฐาน เพื่อเป็นทั้ง "พื้น" และ "ฐาน" ให้กับศาสตร์ทุกด้าน จริงอยู่การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้มากมาย มีสภาพเป็นนามธรรม เป็นความรู้บริสุทธิ์ เพื่อสร้างภูมิปัญญา สร้างสติปัญญาให้เข้มแข็ง ไม่สามารถใช้งานได้โดยตรง แต่ต้องนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป องค์ความรู้เหล่านี้แม้จะดูแห้งแล้ง ในสายตาและความรู้สึกของผู้ไม่รักภูมิปัญญา หรือผู้ที่ไม่มองภูมิปัญญาเพียงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับโคจรทรัพย์เท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว ภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ นามธรรมเหล่านี้คือรากฐานอันสำคัญยิ่งของสังคม วัฒนธรรมและมนุษย์บนโลกนี้ ซึ่งมักจะเป็นการวิจัยและองค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ หรืออาจรวมถึงสังคมศาสตร์ด้วย จนกระทั่ง ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ กล่าวถึงศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และวรรณคดีของท่านบ่อยครั้งว่า "ดักดานวิทยา"

จะด้วยความเป็นมนุษยศาสตร์ เป็นศิลปกรรมศาสตร์ เป็นสังคมศาสตร์ เป็น "ดักดานวิทยา" หรือไม่ก็ตามที่ยิ่งห่างไกลผู้คน ยิ่งห่างเหินจากการยอมรับ ยิ่งจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เป็นทวีคูณ เพื่อผลักดันให้มวลสมาชิกของสังคมได้รับรู้ ได้ซึมซับ หรือได้ผ่านหูผ่านตา ตามที่เราเชื่อมั่นว่ามีสาระประโยชน์อย่างแท้จริงต่อการเป็นมนุษย์ในสังคม "การประชาสัมพันธ์" (public relation หรือ PR) เป็นคำและความหมายที่ดี "สัมพันธ์" และ "ประชา" เพราะเป็นการใช้จิตวิทยา ใช้ความนุ่มนวล รู้เขารู้เรา สร้างสัมพันธ์ภาพและการยอมรับต่อประชาชน ทั้งที่เดินดินและไม่เดินดิน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านมนุษยศาสตร์ จึงจะต้องช่วยกันขยายบทบาทออกไปให้กว้างขวาง ครอบคลุม

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานวิจัย น่าจะกระทำได้หลายทาง

1. การเผยแพร่รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งก็มีอยู่แล้วในวงจำกัดมาก รายงานการวิจัยและปริญญานิพนธ์เพียงไม่กี่เล่มที่ขึ้นชั้นในหอสมุดของมหาวิทยาลัย ในห้องสมุดบัณฑิตศึกษา หรือคณะใครคณะมัน ซึ่งจำนวนอันจำกัด 2-3 เล่ม หรือไม่เกิน 10 เล่ม นับว่าเป็นกระบวนการซ่อนเร้นความรู้ได้ดีมาก หรือด้วยวัฒนธรรมที่ขาดความมั่นใจ ขาดความเชื่อมั่นในคุณภาพงานวิจัย หรือขาดสำนึกในการเผยแพร่ จึงทำให้ปริมาณการเผยแพร่จำกัดอยู่เช่นนั้น เราคงต้องมั่นใจและทำทหายทดสอบทาน เผยแพร่รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้กว้างขวางหลากหลายยิ่งขึ้น

2. การให้ทุนวิจัยของทุกองค์กร ควรกำหนดให้มีการสัมมนาวิชาการ ทั้งในรูปแบบการระดมความรู้ ความคิด และการสัมมนาวิชาการเพื่อสรุปและนำเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชน ในรูปแบบของประชาพิจารณ์ (public hearing) ที่เปิดกว้างให้สาธารณชนได้รับรู้ วิพากษ์วิจารณ์ และเสนอแนะ สร้างกลไกเพื่อช่วยให้เกิดวัฒนธรรมการวิจัยและวิจารณ์

3. การเผยแพร่งานวิจัยซึ่งเป็นปริญาานิพนธ์ ในข่างการสอบปริญาานิพนธ์ ควรสร้างบรรยากาศทางวิชาการให้เปิดเผย เชิญชวนและพัฒนาการสอบปริญาานิพนธ์ให้มีความเป็นสาธารณะ หรือมีสภาพเป็นประชาพิจารณ์ สำหรับบุคลากรในและนอกมหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษาทุกระดับ เมื่อเปิดเป็นสาธารณะ ความเข้มแข็งจริงจังย่อมเกิดขึ้นทั้งฝ่ายอาจารย์และนิสิตนักศึกษา

4. มหาวิทยาลัยและองค์กรสนับสนุนการวิจัย ควรจัดให้มีการเสนอรายงานการวิจัย และการรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณชนอย่างสม่ำเสมอ โดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งเพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ที่หลากหลาย การรับรู้และการนำผลการวิจัยนั้นไปใช้โดยตรง ซึ่งการเสนอรายงานการวิจัยดังกล่าว ทั้งในระดับประเทศและระดับองค์กร ควรเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมและชิมชั้บประสบการณ์ด้วย นอกจากนี้แล้ว ยังควรจัดให้มีการนิทรรศการผลการวิจัย ประกอบการเสนอรายงานการวิจัยหรือการนิทรรศการโดยอิสระก็ได้

5. มหาวิทยาลัยและองค์กรสนับสนุนการวิจัย ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดพิมพ์รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ส่งเผยแพร่ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาและห้องสมุดอื่นๆ ที่เห็นสมควร ให้ทั่วประเทศ อาจเลือกเฟ้นเฉพาะรายงานการวิจัยที่สมควรได้รับการเผยแพร่ ในกรณีที่รายงานการวิจัยบางเรื่องมีความซับซ้อนมากเกินไป หรือมีเนื้อหาสาระเกินความจำเป็น อาจปรับปรุงรายงานการวิจัยให้กะทัดรัดและเหมาะสม จัดพิมพ์ออกเผยแพร่มีระบบการจัดพิมพ์ที่สวยงาม ทันสมัย น่าสนใจ ในกรณีที่จัดจำหน่ายควรเป็นราคาที่สมเหตุสมผลสำหรับการเผยแพร่เป็นสาธารณวิทย์าทาน

6. การจัดพิมพ์บทความรายงานการวิจัยในวารสารวิชาการ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ สำหรับการจัดพิมพ์ควรมีงบประมาณเพื่อช่วยเหลือหรือสร้างแรงจูงใจตามสมควร และมีควรจำกัดอยู่เพียงฉบับเดียวเท่านั้น ควรมีการผลักดันให้พิมพ์บทความ รายงานการวิจัยอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการพัฒนาบทความรายงานการวิจัยไปสู่วารสารวิชาการอื่นๆ โดยพัฒนาบทความรายงานการวิจัยให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มนั้น เพื่อให้การสื่อสารความรู้ความคิดมีความหมายมากยิ่งขึ้น

7. การนำเสนอรายงานการวิจัยหรือผลการวิจัยในสื่อมวลชนรูปแบบ ทั้งในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ โดยสกัดหรือย่อการวิจัยต่างๆ ให้เรียบง่ายและสื่อสารถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย การสกัดหรือย่อการวิจัยจากระดับความรู้ความคิดข้างบนไปสู่รากหญ้า นับเป็นประเด็นที่ท้าทาย ที่มหาวิทยาลัย องค์กรสนับสนุนการวิจัย และสื่อมวลชน ต้องจริงจังและเห็นคุณค่า หน่วยงานรับผิดชอบการวิจัยต้องพัฒนาสำนัก และการทำงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพและทำงานทางด้านนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

8. การเผยแพร่ผลงานวิจัยและประโยชน์จากงานวิจัย ในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ ICT โดยพัฒนาระบบเว็บไซต์ ให้มีทั้งส่วนที่เป็นข้อมูล (information) ส่วนที่เป็นองค์ความรู้ (body of knowledge) ส่วนที่เป็นข่าวสาร (news) และส่วนที่เป็นทวิสื่อสาร (dual communications) ให้ครบวงจร และเป็นเว็บไซต์

ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง สื่อสารถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวางและหลากหลาย

9. การสร้างฐานข้อมูลการวิจัย (research database) ในระบบมหาวิทยาลัยและองค์กรสนับสนุนการวิจัย ทั้งฐานข้อมูลที่เป็นผลงานการวิจัย นักวิจัย องค์กรความรู้ องค์กรวิจัย ทุนวิจัย และข่าวสารการวิจัย ทั้งไทยและเทศ ทั้งในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นเว็บเบส และระบบเอกสาร เพื่อให้ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา ประชาชน สามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลการวิจัย ทั้งเพื่อช่วยพัฒนาการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไป

10. การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ "ประโยชน์" ในที่นี้คงหมายความรวมถึง "ผล" หรือ "การพัฒนา" จากการวิจัยและพัฒนา การประยุกต์ การสังเคราะห์ รวมทั้งการเรียนรู้ จากองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยด้วยการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ไม่ควรจำกัดไว้เพียงในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเท่านั้น การศึกษาในระดับอื่นๆ หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ก็ควรผลักดันให้เกิดการวิจัยและใช้ประโยชน์จากการวิจัยร่วมกัน รวมทั้งประโยชน์ที่จะพึงเกิดและพึงมีแก่ภาคเอกชน ซึ่งเป็นแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจของประเทศชาติอีกด้วย

ท้ายที่สุด ก็หวังว่าข้อเสนอแนะในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวิจัยดังกล่าวจะเป็นข้อสังเกตไปสู่สถาบันการศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน สื่อมวลชน นิสิตนักศึกษาและประชาชน เพื่อร่วมกันพัฒนาปัญญาความรู้และพัฒนาวัฒนธรรมการวิจัย ให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ให้จงได้

เอกสารนำเสนอในการสัมมนาวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

เรื่อง "การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์"

ณ โรงแรมรอยัลไฮลิคส์ รีสอร์ทท นครนายก

22-23 มีนาคม 2545

วัฒนธรรมและนวัตกรรมความคิดเชิงระบบเพื่อการพัฒนาองค์กร

เมื่อเรากล่าวถึง “วัฒนธรรม” เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่า “ธรรม” คือธรรมชาติ ความจริง ความดีงาม “วัฒนธรรมหรือวัฒนา” คือความเจริญ ความงอกงาม “ว” ในภาษาบาลีและสันสกฤตเป็น “พ” ในภาษาไทย “พัฒนาหรือพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลง การทำให้เจริญงอกงาม “วัฒนธรรม” จึงเป็นไปในทางบวกและต้องเปลี่ยนแปลงให้เจริญงอกงาม มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงไปในทางดีงามให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโลก เปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนแปลงโดยมีฐานรากและตัวตนของความดีงาม

“นวัตกรรม” เป็นการกระทำ เป็นการเปลี่ยนแปลง เป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ สิ่งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงคือ “จินตนาการ” และ “ความคิดสร้างสรรค์” ปัจจัยทั้งสองไม่อาจก่อเกิดได้ทันที มันเป็นกระบวนการ กระบวนการที่ต้องพัฒนา ต้ององอาจ ที่ต้ององอาจเพราะ นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ หรือการเปลี่ยนแปลงย่อมกระทบสิ่งที่เป็นอยู่ พฤติกรรมที่เป็นอยู่ ถ้าเรา “ไม่องอาจ” เราเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ นวัตกรรมในองค์กรก็เช่นกัน

เมื่อเราพูดถึง “ระบบ” ระบบขององค์กรย่อมเกี่ยวข้องกับโครงสร้างขององค์กร กลไก “mechanism” เกี่ยวข้องกับวินัยของบุคลากรในองค์กร ระบบจึงตรงข้ามกับการเป็นไปตามยถากรรม อย่างไม่รู้ได้ หรือการบริหารแบบไม่บริหาร

ส่วน “การพัฒนาองค์กร” การพัฒนา เปลี่ยนแปลง สร้างนวัตกรรมองค์กร ต้องพัฒนาระบบ พัฒนาโครงสร้าง กลไก วินัยองค์กรหรือวินัยของบุคลากรต้องสามารถสร้างพลังร่วม (synergy) ในการทำงานร่วมกัน พลังร่วมในองค์กรจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการบริหารในแนวราบ “เรามีหน้าที่ต่างกันแต่เรามีศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์เท่ากัน” “เราอาจคิดต่างกันแต่มีอุดมการณ์และหลักการร่วมกัน” “เราเป็นเพื่อนกันและทำงานร่วมกันได้”

ผลการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบต่อความสำเร็จในการบริหารของ พวงรัตน์ เกษรแพทย์ และ ดุษฎี โยเหลา (2546) ขึ้นอยู่กับข้อสรุปสามประการ

1. ผู้คนในองค์กรร่วมทุกข์ร่วมสุข
2. ผู้คนในองค์กรรู้จักประสานเพื่อสันติ
3. ผู้คนในองค์กรรู้จักเพิ่มพลังให้ตนเอง

ในอดีตเรามักมองคนจาก ภูมิภาคทางปัญญาหรือ “IQ” (Intelligence Quotient) แต่วันนี้เรามองคนหลากหลายมิติยิ่งขึ้น มองหลายด้านและหลายแง่มุม ซึ่งศักยภาพเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำ การเป็นผู้บริหารในระดับต่างๆ ด้วย แนนอนผู้บริหารควรมีและควรพัฒนาสติปัญญา (IQ) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สติปัญญาช่วยบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องมีภูมิภาคทางอารมณ์หรือ “EQ” (Emotion Quotient)

ควบคุมอารมณ์ เก็บอารมณ์ รักษาอารมณ์ ดูดซับอารมณ์ของผู้อื่นได้ ผู้บริหารต้องมีวุฒิภาวะทางสังคมหรือ “SQ” (Social Quotient) มีมนุษยสัมพันธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่น อยู่ในสังคมแล้วสังคมสันติสุขและตนเองก็มีความสุข ผู้บริหารต้องมีวุฒิภาวะทางจริยธรรมหรือ “MQ” (Moral Quotient) มีความดีงาม ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และผู้บริหารต้องมีวุฒิภาวะทางการแก้ปัญหาหรือ “AQ” (Adversity Quotient) ฟังได้และแก้ปัญหาได้ในยามวิกฤติ ทุกข์ร้อน หรือมีภัยต่าง ๆ “ร่วมทุกข์ร่วมสุข” เป็นต้น

เราในฐานะที่เป็นผู้บริหารในระดับและงานที่ต่างกัน การเป็นผู้บริหารอาจต้องมีคุณสมบัติหลายประการ การมีภาวะผู้นำ ถ้าไม่มีภาวะผู้นำหรือบุคลิกผู้นำเราคงไม่สามารถพัฒนาองค์กรหรือนำพาองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าได้ ภาวะผู้นำเป็น “กระบวนการ” ที่พัฒนาได้ แต่ภาวะผู้นำก็ต้องไม่กลายเป็นการเชื่อมั่นตนเองมากเกินไป จนกลายเป็นพระนั่งหรือหลงตัวเอง

วิสัยทัศน์และศักยภาพ การมีวิสัยทัศน์เป็นการมองไปข้างหน้า การมองการณ์ไกลบนฐานของบริษัทและเหตุผล วิสัยทัศน์องค์กรที่สัมพันธ์กับบริษัทและการเปลี่ยนแปลง วิสัยทัศน์บนฐานความรู้ (knowledge based) การมีวิสัยทัศน์ต้องควบคู่ไปกับการมีศักยภาพที่จะสร้างวิสัยทัศน์ให้เป็นจริง ให้เป็นเนื้อหาหรือเป็นรูปธรรม เพียง “วิสัยทัศน์” อาจว่างเปล่าก็ได้

หลักคิดเชิงบริหารจัดการ ซึ่งหลักคิดหรือแนวคิดในการบริหารจัดการ เราต้องพัฒนาประสบการณ์ ศึกษา สังเกต ทั้งจากประสบการณ์ตรงและหลักการ หลักคิดหรือ “concept” จะช่วยให้การบริหารจัดการองค์กรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จิตสำนึกสาธารณะ ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่พร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น เพื่อสังคม เขาสังคมและองค์กรเป็นตัวตั้ง เสียสละทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังศรัทธา หรือแม้แต่การเสียสละในเชิงวัตถุระดับหนึ่ง ถ้าผู้บริหารขาดจิตสำนึกสาธารณะจนกลายเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน องค์กรคงมีปัญหาวงอย่างแน่นอน

จิตสำนึกเชิงจริยธรรม ก็เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ความดีงาม อีคิว ความซื่อสัตย์ยุติธรรม อาจรวมทั้งการมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมตตาที่เอื้ออาทรต่อกัน กรุณาที่พร้อมจะเป็นผู้ให้ ผู้ช่วยเหลือยามตกทุกข์ได้ยาก มุทิตาที่ยินดีด้วยจิตใจกับการประสบความสำเร็จของผู้อื่น ถ้าขาด “มุทิตาจิต” อัจฉาริษยา ก็มักจะตามมา อุเบกขาที่พร้อมจะวางเฉยกับสิ่งที่เบียดเบียน สิ่งที่เราร้าย ได้รับความจากการกระทำ

การทำงานเป็นทีม เราพูดกันมาโดยตลอดว่า คนไทยทำงานเป็นทีมไม่ได้ เมื่อทำงานร่วมกันมักจะลดประสิทธิภาพและเป็นปัญหา ความคิดเช่นนั้นไม่ใช่ “instinct” ที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ การทำงานเป็น “กระบวนการ” และพัฒนาได้ การทำงานเป็นทีม การบริหารในแนวราบ การทำงานแบบบูรณาการ จึงเป็นพลังร่วมสำหรับการบริหารองค์กรทุกระดับ ในปัจจุบัน ท่ามกลางสังคมที่แข่งขันและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารที่ทำงานเป็นทีมไม่ได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นไม่ได้ ย่อมล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง

อีกด้านหนึ่งการเป็นผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้กระแสสังคมและภาวะสังคมอยู่ตลอดเวลา จนหลายคนเชื่อว่า การบริหารในปัจจุบันเป็นการบริหารการเปลี่ยนแปลง (change management) อย่างไรก็ดีตาม การบริหารองค์กรวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารองค์กรในมหาวิทยาลัย อาจต้องตระหนักในกระแสเหล่านี้

กระแสไอซีที (Information and Communication Technology) ที่เราต้องติดตามการเปลี่ยนแปลงสนับสนุนและพัฒนา แม้จะต้องลงทุนอย่างต่อเนื่องก็ตามที่ ไอซีทีที่เป็น “เครื่องมือ” ที่สำคัญสำหรับโลกวันข้างหน้า และเราก็ต้องเป็นผู้ใช้เครื่องมืออย่างฉลาดและรู้เท่าทันด้วย **กระแสสังคมหลังสมัยใหม่** (postmodern society) ที่มีพลวัต มีความหลากหลาย สังคมที่เป็นภาพซ้อนหลายมิติ เกี่ยวข้องกับ **กระแสประชาสังคม** (civil society) เมือง ท้องถิ่น ชุมชน ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ ชุมชนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา **กระแสธรรมาภิบาล** (good governance) ที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม ความโปร่งใส การตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วม

รวมทั้งการเป็นผู้บริหารทุกระดับในมหาวิทยาลัย ที่ต้องเข้าใจและตระหนักใน “ความเป็นมหาวิทยาลัย” รู้ว่ามหาวิทยาลัยคืออะไร พัฒนาการความคิดและอุดมการณ์มาอย่างไร มีพันธกิจหลักอย่างไร ฯลฯ เพื่อให้สามารถร่วมกันขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยไปอย่างมีทิศทาง อย่างน้อยในเบื้องต้นที่ต้องเชื่อมั่นว่า ความเป็นมหาวิทยาลัยมีฐานหลักสองฐาน ที่ทุกคนจะต้องมีเข็มมุ่งสอดผสานกันคือ **ฐานวิชาการ** (academic based) และ **ฐานผู้เรียน** (student based) นั่นหมายถึงว่า ไม่ว่าใครจะเป็นอธิการบดี รองอธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการ ผู้อำนวยการกอง หัวหน้าฝ่าย หัวหน้างาน เลขานุการ ฯลฯ ต้องบริหารจัดการวิชาการ สอนและบริการนิสิตนักศึกษาอย่างดีที่สุด

คณะ สถาบัน สำนัก กอง ฝ่าย งาน ฯลฯ ที่ปฏิบัติภารกิจโดยลึ้มเป้าหมายสูงสุดคือวิชาการและนิสิตนักศึกษา บริหารจัดการและบริการอย่างไร้จิตสำนึก เขาต้องพัฒนาและเรียนรู้ใหม่ ถ้ามหาวิทยาลัยแห่งนี้หรือแห่งไหน ๆ ขาดนิสิตนักศึกษา พวกเราทุกคนคงตกงานกันหมด นิสิตนักศึกษาควรเป็น “ดวงดาว” หรือ “stars” ของมหาวิทยาลัย

เมื่อเราซักเสื้อผ้าตัวน้อย ๆ ให้ลูก เราจะได้กลิ่น ได้ความนุ่มนวล ได้ความน่ารักของลูก ต่างไปจากที่เราซักเสื้อผ้าให้ตนเองหรือผู้อื่น เราอาจมองนิสิตนักศึกษาเหมือนลูกหลานที่เขาอาจอ่อนต่อโลก มาจากพื้นฐานชีวิตที่ต่างกัน มาจากความเติบโตที่ต่างกัน ดื้อบ้าง รุนแรงบ้าง สุภาพนุ่มนวลบ้าง ดูแลเขาด้วยความรักที่ถูกทาง อาจสอนเขาบ้าง ตักเตือนบ้าง บนพื้นฐานของความรักและความปรารถนาดี เราดีต่อเขาๆ ก็ดีต่อเรา เราสุภาพต่อเขาๆ ก็สุภาพต่อเรา เขาจะรักหรือเกลียดสถาบันของเขา พวกเรามีส่วนร่วมรับผิดชอบเป็นอย่างมาก มหาวิทยาลัยต้องมีศิษย์เก่าที่รักสถาบันและภาคภูมิใจที่จะกลับมาพัฒนาสถาบันของเขา... มหาวิทยาลัยเข้มแข็งมีชื่อเสียง นุ่มนวล ศิษย์เก่าก็รักและภาคภูมิใจสถาบันของเขา

การบริหารจัดการองค์กรที่ดี เราต้องทำงานด้วย **ใจ** “กระป๋องที่ใจ” ทำงานให้รู้สึกว่างค์กรเป็น บ้านของเรา รัก ทะนุถนอมและพัฒนาบ้าน และมองนิตินิยมเหมือน ลูกหลาน ของเรา มหาวิทยาลัยควรเป็นต้นแบบของสังคมในทุกด้าน เข้มแข็งและดีงามทั้งบุคคลากร ศักยภาพทางวิชาการ สิ่งที่เป็นรูปธรรมและกายภาพ ประณีตสวยงาม ซึ่งเราคงต้องทบทวนตัวเราเองทุกคน

ผลการวิจัยของ J.Fitness (2000) วิจัยเกี่ยวกับ ความโกรธ (ข้อมูลจากเอกสารของ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว 2547) ได้ข้อสรุป “ความโกรธ” ที่ต่างกันของลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน และนาย ดังนี้

ลูกน้อง โกรธและไม่พอใจความไม่ยุติธรรมของคนที่มีอำนาจมากกว่า โกรธที่แต่ละฝ่ายไม่ทราบความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่ง

เพื่อนร่วมงาน โกรธการที่เพื่อนร่วมงานไม่ทำในสิ่งที่ควรทำ ไม่ทำในสิ่งที่แต่ละคนรับผิดชอบ

นาย โกรธลูกน้องที่ขบถละเมิดกฎกติกา มารยาท โกรธที่ลูกน้องไม่มีความสามารถ และลูกน้องที่ขี้เกียจ

ทุกคนก็ล้วนมีลูกน้อง มีเพื่อนร่วมงาน และมีนายกันในแต่ละกลุ่ม ในแต่ละระดับ ถ้าเป็นจริงตามนี้แล้วเราจะลด “ความโกรธ” ได้อย่างไร

ท้ายที่สุดคงคาดหวังว่า การบริหารจัดการองค์กรในแต่ละกลุ่มแต่ละระดับนั้น เราจะคิด ผัน จินตนาการ และปรับความคิด ความฝัน และจินตนาการ ให้เกิดผลผลิตภาพ (productivity) ได้อย่างไรและเมื่อไร เพียงคิด ผัน และจินตนาการ ย่อมไร้ความหมายและหาค่าอะไรมิได้ การบริหารจัดการในระบบราชการวันนี้ เบื้องต้นขอเพียงการช่วยกันลดขั้นตอน ยืดหยุ่น รวดเร็ว และ “ทำทันที” ขอความประณีต สวยงาม สะอาด ทั้งงาน สภาพแวดล้อม บุคลิกภาพ และการบริการที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส มนุษย์สัมพันธ์ และกัลยาณมิตร ตัดเรื่องส่วนตัว ออกจากการทำงานร่วมกัน ตัดซี 3, 4, 5 - II ออกไปก่อนแล้วทำงานร่วมกัน ไม่เช่นนั้นแล้วยิ่งสูงจะยิ่งแสดงอำนาจมาก

ทุกสถาบันการศึกษามีทุน (capital) ที่เป็น ศิษย์เก่า สติปัญญาความรู้ เกียรติยศชื่อเสียงและ ศักดิ์ศรี ปัญหาสำคัญของเราในฐานะผู้บริหารในระดับและกลุ่มที่แตกต่างกัน เราจะร่วมกันแบกรับ รักษาศักดิ์ศรี และพัฒนาองค์กรนั้น ให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าให้ดีที่สุดได้อย่างไร

บรรยาย สัมมนาผู้บริหารระดับกลาง สำนักงานอธิการบดี

ณ โรงแรมกรุงศรีริเวอร์ พระนครศรีอยุธยา

25 กันยายน 2547

